VI

CHEMAREA APUSULUI

Îmi fu cu neputință ca să mai rămîn la Brăila, după plecarea lui Mihail. Chiar a doua zi luai trenul spre București.

Aveam sufletul plin de speranțe, deși starea lui Mihail era gravă. Știam că tuberculoza este o boală care se pretează la minuni.

Cum aș fi putut, oare, să mă gîndesc la sinuciderea lui ?

Primele două săptămîni se scurseră fără să primesc ceva de la Odesa.

Îmi ziceam : „Poate că s-o fi simțit prea obosit și a luat trenul spre Kazan, fără să-mi scrie..."

Mă mințeam, desigur. Fiindcă Mihail nu era omul care să-și uite cuvîntul. Apoi, trecu o lună, două, trei... Nimic !

Atunci mă hotărîi să aștept oricît, fără nici o speranță. Și mă întorsei cu fața spre lume. O lume în care nu se afla decît socialismul, ca să-mi absoarbă sufletul și călătoriile, ca să-mi alunge urîtul.

Mă dusei încă trei ierni de-a rîndul în Egipt, cu opriri în Turcia, Grecia și Italia, atît la ducere cît și la întoarcere. Am povestit, aiurea [1], cîteva episoade din aceste ultime călătorii, făcute în lumea Mediteranei, pînă în

---

[1] Vezi cărțile mele : *Pescuitorul de bureți, Nemurire, Isac, Sotir, Direttissimo, Între o prietenie și o tutungerie (n. a.).*

preziua războiului balcanic din 1913, care mă sechestră la București, mai singur ca oricînd.

E drept că năzdrăvăniile îndrugate de mine au fost foarte prețuite. Ziarele și revistele îmi deschiseră coloanele lor. Un editor îmi ceru un roman. Iar partidul socialist, pe atunci în floare, mă reclama ca pe un bun al său, într-un ton cam autoritar, reproșîndu-mi fără încetare toate „trăsnăile" și „nesupunerile" mele. Voia, pasă-mi-te, să facă din mine ceea ce reușise cu toți militanții săi : o biată rotiță a mașinăriei socialiste.

Nu m-am supus niciodată.

Totuși, cîndva, am fost buni prieteni. Chiar am la activul meu „o ispravă vitejească", care m-a pus în rîndurile căpeteniilor socialiste. Era prin anul plecării lui Mihail, pe la 19 octombrie 1909, cînd arestarea iubitului nostru îndrumător, doctorul Stanciof, a provocat o bătălie în stradă, în urma căreia sîngele a curs șiroaie, mai mult din partea noastră. Semnalul încăierării eu îl dădui în fruntea unei coloane de băieți hotărîți. Nemaiputînd răbda brutalitățile polițiștilor, care aveau ordin să împiedice manifestația, năvălirăm peste agenți, rupînd cordoanele. Ne întîmpinară cu lovituri puternice de sabie. Încolțiți, o tulirăm spre o stivă de cărămizi de la o clădire în construcție și azvîrlirăm cu ele în capul urmăritorilor.

Bătălia s-a continuat cu înverșunare pînă la miezul nopții, cînd, înconjurați din toate părțile, am fost prinși. Eram o sută de arestați. În noaptea aceea ne-au deșelat cu bătaia în beciurile poliției. A doua zi, dimineața, opt dintre noi, printre care și eu, trecură să li se ia amprentele și pe urmă înfundarăm închisoarea.

Pățania aceasta mă legă, mai mult decît orice teorie, de ceilalți frați de suferință, care ca și mine răbdară cruzimile bestiilor polițiste. Deși au trecut patru ani de la „bătălie", o mai pomenim și azi, dîndu-ne „aere de veterani".

Nu putui să mă obișnuiesc cu regimul din partidul socialist. Singurul om, care înțelese prietenia la fel cu mine și pe care-l iubesc și stimez din adîncul sufletului meu rănit, fu Costică Aloman. De meserie tapițer, trăise

vreo cinci ani la Paris și, grație sensibilității, culturii și darurilor sale oratorice, devenise singurul militant socialist cu înrîurire asupra mea. Așa sunt eu creat : iubesc și stimez numai ceea ce mă subjugă. Cel de la care n-am nimic de învățat și care nu se impune sufletului meu prin nici una din calitățile ce-mi sunt dragi, puțin îmi pasă dacă mă urmează sau nu. Nu cobor niciodată în drumul lui, pentru că mi se pare mai prejos de acela în care mi-am cocoțat toate valorile spirituale.

Aloman era departe de a-mi fi un Mihail, fiindcă Mihail a fost *unicul* care m-a depășit. Dar nu despre asta e vorba acum.

Costică era tipul revoluționarului, așa cum îl vedeam eu, și asta mă mișca mult. El îmbina revolta cu duioșia prieteniei — calități destul de rare în sînul partidului nostru. Apoi, mă întrecea prin cultura, elocvența și devotamentul său, bine drămuit, care nu omitea critica sau îngăduința. În sensul acesta, Costică făcea puntea de legătură între mine și partid. Adică : grație blîndeții sale am putut să mă apropii de această omenire, care suferă și care într-o zi trebuie să-și cucerească locul sub soare. Fără Aloman m-aș fi simțit stingher în mijlocul ei. S-ar părea că, prin cele de mai sus, am aerul să-mi reneg clasa. Mai drept, ar fi trebuit să spun că nicăieri nu mă simțeam în largul meu, fără ajutorul lui Aloman. De Mihail nici nu mai pomenesc.

Știu bine, e o pacoste pe capul meu această inadaptabilitate, această neputință de-a înțelege, acest egoism sau lipsă de umanitate — cum vreți să-i spuneți — care face din mine un însingurat, retras în turnul meu de fildeș, cu toate că sunt la cheremul oamenilor, mai mult decît oricine ! Prin viața mea fără căpătîi sunt legat de semeni, în fiece clipă. Cel care nu are o familie și nici măcar o situație, nu se poate să nu aibă nevoie de aproapele său, afară de cazul cînd e o canalie care duce o viață ferită de griji materiale. Ori, nu e cazul meu ! Totuși, dacă-mi disprețuiesc aproapele cînd cugetă și trăiește ca un vierme, îl iau în brațe și mă înduioșez cînd văd că suferă cîinește din pricina soartei sau a societății omenești ; atunci nu-i precupețesc nici dragostea și nici ajutorul meu, simțindu-mă, în clipa aceea, exact în situația lui,

suferind și avînd nevoie de ajutor. O mai fi oare cineva așa ca mine ?

Costică Aloman devenise, după moartea lui Mihail, cel mai bun prieten al meu. El observase toate contrazicerile firii mele și se ferea, pe cît putea, să nu mă cicălească, așa cum o făcea a mai mare parte dintre militanții partidului. Iară eu, la rîndu-mi, simțind această purtare deosebită, această înțelegere omenoasă și prietenie credincioasă, începui să-l iubesc în felul meu. Și care este acela de-a înlătura tot ceea ce te separă de-o ființă, de-a o primi așa cum e și de-a-mi afunda sufletul într-al său. E, dealtfel, singura cale prin care poți face pe om mai bun, ajutîndu-l să se dezrobească de sub jugul trupului.

'Atît eu cît și Aloman ne primeam așa cum ne lăsase Dumnezeu și ne iubeam, păstrîndu-ne fiecare individualitatea, cu mici concesiuni unul față de celălalt. Astfel, el închidea puțin ochii asupra „nesubordonării" și „mentalității mele de vagabond", cerîndu-mi în schimb să salahoresc pentru gazeta partidului, în calitate de redactor al doilea. Aveam o leafă de mizerie, ca toți salariații organizației socialiste.

Hamalîcul ăsta intelectual, obligatoriu, îmi obosea sufletul peste măsură. Îl primii totuși, nu dintr-un devotament față de mișcare, cum credea Costică, ci din prietenie față de el. Într-o zi, i-o mărturisii. Aloman se întristă :

— Ești nedrept, Adriene ! Mihail te-a învățat prost ca să crezi că prietenia este superioară devotamentului. Prietenia, un sentiment pe care, după cum și știi, îl apreciez, este schimbăcioasă, egoistă și țîfnoasă ca o fată mare îmbătrînită, care vrea să-i spui întruna că-i frumoasă și fără cusur. Pentru mine, prietenia nu poate fi idealul unei vieți, pătrunsă de rolul omului în progresul social. Nu vreau să te jignesc cu gîndul c-ai fost lipsit de această conștiință, pe care orice ins luminat trebuie s-o aibă despre rostul său în istoria prefacerilor sociale. Ori, dacă așa stau lucrurile, sentimentul devotamentului tău față de umanitate trebuie să fie mai presus de prietenia pentru Cutare sau Cutărică...

— Dar tu și Mihail nu sunteți niște terchea-berchea. Voi îmi sunteți...

— Nu! Nu! S-avem iertare! Nu uita că vorbești despre ceea ce îți părem... Și, în momentul acesta, aș vrea să te fac să înțelegi un lucru mare; dar, te rog să nu mă întrerupi și nici „să mă tîmpești“ cu niscaiva teorii, dacă judecățile mele nu te-or convinge. Obiceiul tău, de-a zvîrli la coș ceea ce nu-ți convine și de care faci atîta caz, nu e ceea ce aveau mai strașnic în ei strămoșii tăi, grecii. Și dacă vrei să rămînem prieteni, silește-te să rîvnești mai bine noblețea lui Socrate, decît la veninul lui Aristofan.

Îi dădui dreptate.

— Bine! făcu el, deci mă lași să sfîrșesc. Fiindcă am un argument hotărîtor împotriva prieteniei și în favoarea devotamentului. Uite, primesc, ca să-ți fac plăcere, afirmațiunea că prietenia ideală poate să ne robească sufletul mai mult decît devotamentul. Dar, te întreb: dat fiindcă prietenia sfîrșește adesea din cauza trădărilor și întotdeauna prin moartea „prietenului unic“ — cum spui tu — ce mai rămîne din viața ta după prăbușirea punctului de reazim? Este însăși cazul tău de patru ani încoace!... Și dacă azi reușesc, șontîc-șontîc, să te urmez pe întortocheatele cărări ale prieteniei tale... „Mihailiene“, ce-o să te faci mîine, cînd vreun drac de fată ne va învrăjbi, iubindu-ne pe amîndoi? Eu, în cei treizeci de ani de luptă socială, am îngropat, într-un fel sau altul, o duzină de prietenii „sublime“. Și, după cum vezi, n-am crăpat, pentru că cel mai bun prieten al meu sunt eu însumi, convingîndu-mă, pe zi ce trece, cu prisosință, că numai mulțumirea ce vine de pe urma datoriei îndeplinite e miezul vieții!

Încearcă, deci, să vezi mai limpede în sufletul tău. Începe prin a învăța că chiar dacă soarta nu-ți e legată de clasa ta, ai datoria de-a contribui la salvarea ei, tocmai fiindcă pretinzi c-ai luat o atitudine demnă în fața conștiinței oamenilor. Și apoi, îți repet, nu cunoști fericirea pe care ne-o aduce împlinirea datoriei noastre! Prietenia nu rezistă nici jignirilor și nici scăderilor; moare. Devotamentul, însă, suportă totul și cu cît oamenii sunt mai nedrepți față de tine, cu atît conștiința ta se îndreaptă asupra lor, să le reamintească, că niciodată

n-ai tras chiulul datoriei. Afecțiunea, dragostea, prietenia sunt niște abstracțiuni care pot fi negate. Datoria îndeplinită este un fapt, o realitate, săritoare în ochi ca și soarele.

Fă-ți datoria către propria ta conștiință, Adriene, și ai să vezi c-o să fii atît de fericit, cum n-ai fost nici măcar în cutare poveste sentimentală. Cînd eram mai tînăr, am păcătuit ca și tine. Am crezut în prietenie, în femeia tovarășe credincioasă și la urmă mi-am pus toate speranțele în copilul meu. Azi, toate sunt un cimitir. Mihail al meu, cizmarul poet Neculuță, a murit, răpus de mizerie. Mi-am sfărîmat, de asemenea, violoncelul, care se cam bătea în cap cu tapițeria ; îmi răpea zece ore pe zi, fără să mă hrănească. Femeia m-a înșelat și am ucis-o. Cît despre copil, idolul meu, ei bine ! în ciuda educației alese, e cea din urmă haimana, din cauză că are sufletul mă-si.

Atunci, m-am aruncat în mișcarea socialistă internațională. Am stat la Londra, Berlin și mai mult la Paris. Acolo am adîncit viața și pe mine însumi. De acolo m-am reîntors convins că pentru un om conștient nu e decît o singură cale, ca să reziste nenorocirilor din viață : să-și facă datoria și să nu aștepte nimic de la oameni.

Azi îmi petrec serile la ședințele noastre din mahala, unde răspîndesc cîte puțină lumină în creierele unui pumn de lucrători, frații mei de robie. Simt puternic că ăsta e tot binele pe care pot să-l aduc oamenilor. Încearcă și tu și ai să te convingi...

Am încercat și nu i-am dat dreptate.

Am salahorit în vara aceea, timp de trei luni, în redacția gazetei partidului, hrănindu-mă la prînz cu un borș, iar seara cu o bucată de salam.

Ah ! puzderia de neghiobii socialiste care mi-au trecut prin mînă. Nerozíile pseudo-revoluționare ale „fraților" mei de „robie", care din străfundul provinciei lor mă striveau cu kilometrice și încîlcite „peltele literare".

Nu, nu ! În Apus, marile ziare socialiste dau muncitorimei cititoare o hrană intelectuală de mîna întîi ; aici, la noi, chiar avocații mișcării sunt niște proști de dau în gropi, care blagoslovesc redacția cu prostii, scrise

într-un stil ce te face să-ți iei cîmpii. Amărîții mei colegi de redacție, Marinescu și Pujor, munceau ca niște adevărați „negri“, refăcînd și apropiind de-o formă mai ca lumea, articolele scrise cu picioarele. Eu, mai practic, le azvîrleam la coș.

Sărmană clasă muncitoare! Ai fi meritat o soartă mai bună!

Suntem în decembrie. Afară e frig și plouă cu găleata. Tristețea m-a doborît iarăși. Săptămîna trecută am vrut să-mi iau valea către însoritele plaiuri mediteraneene. Dar Aloman m-a tras de mînecă:

— Ho! de-ajuns cu mendrele prin lumea Mediteranei! Iată, sunt șase ani de cînd îți risipești, fără nici un chichirez, ce-ai mai bun în tine, înhăitîndu-te cu zdrențe omenești ca Musa, curve ca Sara, pești ca Klein, pungași ca Moldoveanu și atîtea alte haimanale, mai mult sau mai puțin nespălate, care colcăie pe tărîmurile alea!

Ia seama! Nu ești în stare să te supui unei munci intelectuale care nu-ți place? Bine! E o meteahnă mai tare decît tine, de aceea nici nu te bat la cap.

Dar, pentru Dumnezeu, ai milă și nu-ți mai bate joc în halul ăsta de viață. Ai o sumedenie de calități, care se cer desăvîrșite. Și, pentru asta, nu-ți vor fi de folos nici Egiptul, nici Siria și nici Grecia ta decăzută.

Trebuie să cunoști Apusul! Trebuie să te căznești ca să înveți o mare limbă occidentală, măcar una, dacă nu poți mai multe. Și, pentru că felul tău de-a fi se împacă de minune cu cultura franceză și libertățile de-acolo, uite, ai să pleci chiar în astă-seară la Paris!

Și într-adevăr. În acea seară, de la începutul iernii lui 1913, am plecat la Paris.